

Ruzsonyi Péter¹

A Covid-19-pandémia hatása a „börtönvilágra”

Kedves Zsolt!

Amikor felkerültem a „Hegyre” – 1999-ben a Rendőrtiszti Főiskolára – már javában tudtam, hogy Te ki vagy. Korábban ugyan nem találkoztunk, de számos alkalommal láttalak a TV-ben, figyeltem a nyilatkozataidat, és magamban elismerően csettintgettem a magyarázataid és következtetéseid hallatán. Kilógtál a „Kétfényes” korszakból; emberként közelítetél azokhoz is, akik embertelen tetteket követtek el. Odafigyeltél olyan apró dolgokra, amelyek felett mások elsiklottak. Emlékszem, mennyire jólesett, amikor először beszélgettünk szakmai kérdésekről. Nem volt Benned semmi „celebes” (igaz, akkor még ezt a fogalmat sem ismertük), halkan és nyugodtan sorakoztattad az érveidet, de közben nyitott voltál a másik megközelítésére és gondolataira is. Igazi intellektuális kaland volt ez nekem, ami szerencsére később többször megismétlődött. Azt már igazán személyes szerencsémnek tartom, hogy az intellektuális kalandok mellett bevezettél a vitorlázás rejtjelmeibe is. Talán akkor voltam a legbüszkébb, amikor egy közös balatoni túrán elfogadtál „mancsaft”-nak; én láthattam el a vitorla körüli feladatokat.

A Covid-19 mindnyájunk életét megváltoztatta, Téged is ritkábban látunk az Egyetemen. Az oktatás új formát kap, marad a virtuális tér. A járvány a munkánk mellett természetesen kihat a magánéletünkre, de tulajdonképpen létezésünk valamennyi szegmensére. Akár természetesnek vesszük, akár nem – a börtönök is részei a világunknak, a társadalomnak. Engedd meg, hogy a pandémia börtönvilágra gyakorolt hatásáról frissen elkészült tanulmányomat ajánljam Neked nagy tisztelettel. Öszintén remélem, hogy lesz alkalmunk „élőben” is beszélgetni a leírtakról, és akkor majd személyesen is kívánnhatok Neked nagyon boldog születésnapot! Addig is: jó szelet, Kapitány!

¹ Büntetés-végrehajtási dandártábornok; dékán, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészet-tudományi Kar; tanszékvezető egyetemi tanár, NKE RTK Büntetés-végrehajtási Tanszék. Kapcsolat: ruzsonyi.peter@uni-nke.hu.

Bevezetés – A Covid-19 megjelenése a világ börtöneiben

A Covid-19-járvány 2020 kora tavaszi megjelenésének és elterjedésének kezdeti időszakában szinte valamennyi országban a kórházak és az időotthonok jelentették a betegség terjedésének gócpontjait. Annak ellenére, hogy a börtönök az első pillanattól kezdve ugyanúgy potenciális veszélyforrások voltak, a „börtönvilágban”² a járványügyi védekezést kizárólag az adott országok büntetés-végrehajtását irányító szervezetei és maguk a börtönök igyekeztek megszervezni és végrehajtani. Kezdetben a börtönök területén a nemzetközi koordináció teljes egészében hiányzott, nem volt elérhető „jó gyakorlat”, illetve hiányoztak az útmutatások, és tudományos igényű elemzések sem születtek. (Ez utóbbi teljesen érthető, mert az elemzéshez adatok kellenek, amelyek „megszületéséhez” pedig idő kell.) A különböző országok eltérő stratégiák mentén – és eltérő eredményességgel – vették fel a harcot a vírussal.

A Covid-19 hatása a börtönrendszerek működésére

A börtönvilág globális válsága

„A börtönvilág globális válságáról” értekezni első pillanatban talán túlzottan kategorikusnak vagy éppen teátrálisnak tűnhet. Ha azonban abból a tényből indulunk ki, hogy mértékadó tudományos nemzetközi kutatások tucatjai figyelmeztetnek a büntető igazságügyi rendszer, azon belül is a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéből következő veszélyforrásokra, a kialakult vagy könnyen kialakuló krízishelyzetre, máris létjogosultsága lesz az indító tételmondatnak. Azt azonban feltétlenül hangsúlyozni kívánom, hogy álláspontom szerint ez nem jelenti azt, hogy – legalábbis Európa és Észak-Amerika – bármely államában a végrehajtási rendszer az összeomlás szélén állna, sőt – mint például hazánkban – a klasszikus értelemben vett veszélyforrások (túlzsúfoltság, személyi állomány jelentős hiánya, intézetek alacsony biztonsági szintje) ma már nem léteznek. A börtönvilágban beazonosított problémák ugyanakkor arra figyelmeztetnek, hogy – amennyiben nem teszünk meg mindent azok felszámolására – a felszínre került rendellenességek egymást erősítik és rendszerre állhatnak össze, esetenként veszélyeztetve a működést, és nagyszabású krízishelyzetet idézhetnek elő.³

² A „börtönvilág” kifejezés tartalma magában foglalja Földünk mindazon intézeteit, amelyekben a bent tartózkodók szabadságelvonása valamilyen büntető igazságszolgáltatási folyamat részeként valósul meg.

³ Ruzsonyi Péter: Az ítélet: halálig tartó élet. In Barabás A. Tünde – Belovics Ervin (szerk.): *Sapiens in sapientia. Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2016. 249.

Tényszerű helyzetként kell tehát elfogadnunk, hogy a börtönrendszerekben évtizedek óta – tehát már jóval a Covid-19 megjelenése előtt is – létező és folyamatosan elmélyülő problémák a legtöbb országban jelentősen nehezítik a kitűzött célok elérését:

- a büntetőrendszerek generális kríziséről szóló legátfogóbb elemzést Cavadino és munkatársai készítették.⁴ A krízisfaktorok között szerepeltetik a börtön-népesség magas számát, a túlsúlyfolságot, a rossz munka- és életkörülményeket, az eltérő veszélyességű fogvatartottak keveredését, az intézetek folyamatosan romló biztonságát, a személyi állomány túlterheltségét és elbizonytalanodását, az elutasító börtönkörnyezetet, valamint az ezek hatására kialakuló zavargásokat és börtönlázadásokat;⁵
- a fogvatartottak mentális egészségi állapota évtizedek óta folyamatosan romlik;⁶
- viszonylag új keletű, de jelentős probléma az időskorú fogvatartottak számának drasztikus emelkedése;⁷
- a kialakult helyzetet tovább rontja az etnikai alapokon szerveződő bandák aktivitásának fokozódása;⁸

⁴ Michael Cavadino – James Dignan – George Mair: *The penal system. An introduction*. London, SAGE, 2013.

⁵ Részletesen lásd Ruzsonyi (2015): i. m.

⁶ Terry A. Kupers: *Prison madness. The mental health crisis behind bars and what we must do about it*. San Francisco, Jossey-Bass, 1999; Doris J. James – Lauren E. Glaze: *Mental health problems of prison and jail inmates*. Washington, DC, US Department of Justice Bureau of Justice Statistics, 2006; Craig Haney: *Reforming punishment. Psychological limits to the pains of imprisonment*. Washington, DC, APA, 2006; Alan Elsner: *Gates of injustice. The crisis in America's prisons*. Upper Saddle River, Prentice Hall, 2006; Council of State Governments Justice Center: *Launch of national initiative offers counties research-based support to address growing mental health crisis in jails* (2015. május 28.).

⁷ Ronald H. Aday: *Aging prisoners. Crisis in American corrections*. Santa Barbara, Praeger, 2003.

⁸ Bessel van der Kolk: The role of the group in the origin and resolution of the trauma response. In Bessel van der Kolk (szerk.): *Psychological trauma*. Washington, DC, American Psychiatric Publishing, 1987. 153–172; Geoffrey Hunt et al.: Changes in prison culture: Prison gangs and the case of the „Pepsi Generation”. *Social Problems*, 40. (1993), 3. 398–409; Bruce Western: The impact of incarceration on wage mobility and inequality. *American Sociological Review*, 67. (2002), 4. 477–498; Kevin McDonald: Marginal youth, personal identity, and the contemporary gang. Reconstructing the social world? In Louis Kontos – David Brotherton – Luis Barrios (szerk.): *Gangs and society. Alternative perspectives*. New York, Columbia University Press. 2003. 62–74; Cece Hill: Gangs. *Corrections Compendium*, 29. (2004), 8–23; Cece Hill: Gangs/Security threat groups. *Corrections Compendium*, 34. (2009), 1. 23–37; Avelardo Valdez: Mexican American youth and adult prison gangs in a changing heroin market. *Journal of Drug Issues*, 35. (2005), 4. 843–868; George W. Knox: *The problem of gangs and security threat groups (STG's) in American prisons today. Recent research findings from the 2004 prison gang survey*. Peotone, IL, National Gang Crime Research Center, 2005; David Skarbek: Prison gangs, norms, and organizations. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 82. (2012), 1. 96–109.

– gazdasági krízis – Christine S. Scott-Hayward átfogó elemzése során rámutat arra, hogy az USA-ban „a 2007 decemberében kezdődött pénzügyi válság arra készítette a törvényhozókat, hogy átgondolják, kit és hogyan büntetnek. A visszaesés magas aránya a börtöntisztviselők számára is okot adott a meglévő eljárás módok ártértékelésére.”⁹ A gazdasági krízis csökkentése érdekében várható intézkedésekről borús képet vázol fel a szerző: „a folyamatban lévő stratégiák magukban foglalják a személyi költségek csökkentését, a kezelési programok leépítését vagy megszüntetését, valamint egyes létesítmények bezárását. Az államok a költségcsökkentés eszközeként további adminisztratív megoldások felé fordulnak, ideértve az élelmiszer szolgáltatások racionalizálását, új technológiák bevezetését és az energiaköltségek csökkentését.”¹⁰ A nehézségek ellenére ugyanakkor a *Center on Sentencing and Corrections* (CSC) a 2010-es tanulmányában optimizmusának ad hangot. Álláspontjuk szerint az egyetlen járható út az, ha „a büntetés-végrehajtási szervezetek a lehető leghatékonyabban működtetik a létesítményeiket, és csökkentik a költségeket azáltal, hogy azonosítják azokat az elkövetőket, akik biztonságosan és olcsóbban felügyelhetők kint a szabad társadalomban, mint börtönben. A költségvetési válság továbbra is arra ösztönzi az államokat és a szövetségi kormányt, hogy újragondolják a büntetőpolitikájukat és gyakorlatukat. A kiadások csökkentésére tett erőfeszítések eredményeként a politikai döntéshozók új és kevésbé büntető, ugyanakkor hatékonyabb módszereket dolgozhatnak ki a bűnelkövető személyek, különösen a nem erőszakos bűncselekmények elkövetők kezelésére.”¹¹

A Covid-19 hatása a börtönvilágra

A Covid-19 megjelenése nemcsak elmélyítette a már meglévőket, hanem számos új területen is krízist vagy krízisközeli helyzetet generált. Egyes szerzők, illetve intézmények és kutatócsoportok az alábbi csomópontokat nevesítették:

- a Covid-19-fertőzés börtönökbe történő bejutásának megelőzése, illetve a vírus terjedésének megakadályozása nem járt eredménnyel. A World Health Organization Regional Office for Europe deklarálta, hogy a börtönök egészségügye a közegészségügy szerves része, így „senkit sem hagynak az út szélén”. A közegészségügyi válasz részeként a WHO a partnerekkel közösen új anyagokat dolgozott ki a Covid-19-re vonatkozó információkról,

⁹ Christine Scott-Hayward: *The fiscal crisis in corrections. Rethinking policies and practices*. New York, Vera Institute of Justice, 2010. 2.

¹⁰ Scott-Hayward (2010): i. m. 10.

¹¹ Center on Sentencing and Corrections: *The continuing fiscal crisis in corrections setting a new course*. New York, Vera Institute of Justice, 2010. 29.

- a felkészülésről, megelőzéséről és a bevezetett intézkedések ellenőrzéséről a börtönökben és más fogvatartási helyeken;
- börtönlázadások – a Covid-19-járvány kitörésének egyik legtragikusabb következményeként az elítéltek kiszolgáltatottságából, félelméből és elkeseredéséből fakadó börtönlázadások valamennyi kontinensen előfordultak:
 - Európában volt a legkedvezőbb a helyzet. Valószínűsíthetően a büntetés-végrehajtási szervezetek gyors és határozott fellépésének köszönhető, hogy csak Olaszországban és Romániában történt több személy halálával végződő börtönlázadás, és ez is a járvány kitörését követő első időszakban történt, amikor a hatóságok még teljesen felkészületlenek voltak.
 - Az amerikai kontinens börtöneiben lényegesen rosszabb helyzet alakult ki. A börtönélet rendezettsége felbomlott, az intézetek biztonsága sérült.¹² Rupert Colville, az ENSZ emberi jogi főbiztosának szóvivője 2020. május 5-én jelentette be, hogy „Észak- és Dél-Amerikában már több ezer fogvatartott és börtöntisztviselő fertőződött meg. Sok országban a fertőzéstől és az alapszolgáltatások hiányától való fokozódó félelem tiltakozásokat és zavargásokat váltott ki a fogvatartottak körében. [...] Az ilyen események több büntetés-végrehajtási intézetben rendkívül erőszakossá váltak. A legtöbb emberáldozatot követelő zendülés május 1-jén történt a venezuelai Los Llanos büntetés-végrehajtási intézetben, ahol a börtönlázadás során 47 fogvatartott veszítette életét. Négy nappal korábban, április 27-én zavargás robbant ki a perui Miguel Castro város Castro nevű börtönében, melynek során kilenc rab halt meg. Március 21-én 23 fogvatartott veszítette életét a kolumbiai La Modelo börtönben, amikor az elkövetett garázdaságok elfojtása érdekében a biztonsági erők közbeléptek”.¹³ A *Reuters* tudósítása szerint Venezuela egyik börtönében kitört zavargásban legalább 46 ember meghalt és 60 megsebesült.¹⁴
 - A fertőzőtségi arányok és a fertőzés veszélye az USA-ban is szinte felfoghatatlan méreteket öltött. Robert P. Alvarez, az Institute for Policy Studies munkatársának számításai szerint „Tennessee állam bármely börtönében egy fogvatartott közel 5000 százalékkal nagyobb valószínűséggel fertőződik meg koronavírussal, mint egy utcán sétáló ember, valamint 255 százalékkal nagyobb valószínűséggel hal meg egy megfertőződött szabad állampolgárhoz képest, de nemcsak a fogvatartottak vannak veszélyben – hanem

¹² Thomas G. Blomberg – Karol Lucken: *American penology. A history of control*. New York, de Gruyter, 2000; John Hagan: *The imprisoned society. Time turns a classic on its head. Sociological Forum*, 10. (1995), 3. 520–524.

¹³ Rupert Colville: Press briefing note on Americans. Prison conditions. *OHCR*, 2020. május 5.

¹⁴ Bruno Kelly – Gram Slattery: Prisoners take guards hostage in Brazil’s coronavirus-hit Manaus. *Reuters.com*, 2020. május 4.

a börtönökben dolgozók is. Indiana államban például egy börtöntisztviselő 1116 százalékkal nagyobb valószínűséggel fertőződik meg, mint egy átlagos városlakó”.¹⁵ Brazíliában 1389 fogoly hagyta el São Paulo állam négy félig nyitott börtönét, miután a húsvéti börtönszünetet eltörölték, és a koronavírus miatt szigorították a látogatókra vonatkozó korlátozásokat.¹⁶

- Ausztráliában is szélsőséges állapotok alakultak ki. Kriti Sharma tájékoztatása szerint „Ausztrália túlszűfolt börtöneiben jelenleg 43 ezer fogvatartott van. Számukra a szociális távolságtartás érvényesítése lehetetlen. A lezárások és szigorítások különösen a pszichoszociális vagy kognitív fogyatékkal élő fogvatartottak számára nehezen elviselhetők, hiszen ők már korábban is ki voltak téve a társaik manipulációjának, illetve bántalmazásának. Esetükben a túlszűfolttság jelentősen fokozza a sérelmükre elkövetett erőszak kockázatát”.¹⁷ Thalia Anthony, a University of Technology (Sydney) professzora hasonlóképpen ítéli meg a kialakult helyzetet: „Ausztrália túlszűfolt börtöneiben nem tudnak védekezni a betegségek gyors terjedése ellen. Ennek elsődleges oka a börtönök rossz fizikai kondíciója, valamint a nem megfelelő higiénés és egészségügyi szolgáltatások”.¹⁸
- Afrikában is pattanásig feszült a helyzet. Az olyan országokban, mint a Kongói Demokratikus Köztársaság, a börtönökre gyakran jellemző a túlszűfolttság, a szűkös körülmények, a fogvatartottak alultápláltsága, a rossz higiénia és az egészségügyi ellátáshoz való korlátozott hozzáférés. „Az emberi jogok és a humanitárius kérdések mellett az olyan helyzetek, mint a Covid-19-járvány, fokozzák a zavargások és börtönlázadások kockázatát, továbbá veszélyeztetik a közegészségügyet és a közbiztonságot”.¹⁹
- Ázsiában nem számít rendkívülinek, ha egy-egy börtönben a befogadóképesség három- vagy négyszeresét is meghaladja a bentlakók száma. A rendkívül gyenge egészségügyi ellátás és a rossz higiénés körülmények miatt jelentős számú fogvatartott veszítette már el az életét a pandémiás fertőzés következtében. A Covid-19 miatti pánik következtében kitört legnagyobb börtönlázadásra Sri Lanka Mahara börtönében került sor, ahol 8 elítélt veszítette életét és 52 megsérült.²⁰

¹⁵ Robert P. Alvarez: *A simple solution for the coronavirus crisis in prisons*. Washington, DC, Institute for Policy Studies, 2020. 1.

¹⁶ Josmar Jozino – Paulo Eduardo Dias – Maria Teresa Cruz: *Prisões de SP promovem maior onda de rebeliões desde 2006*. *Ponte.org*, 2020. március 16.

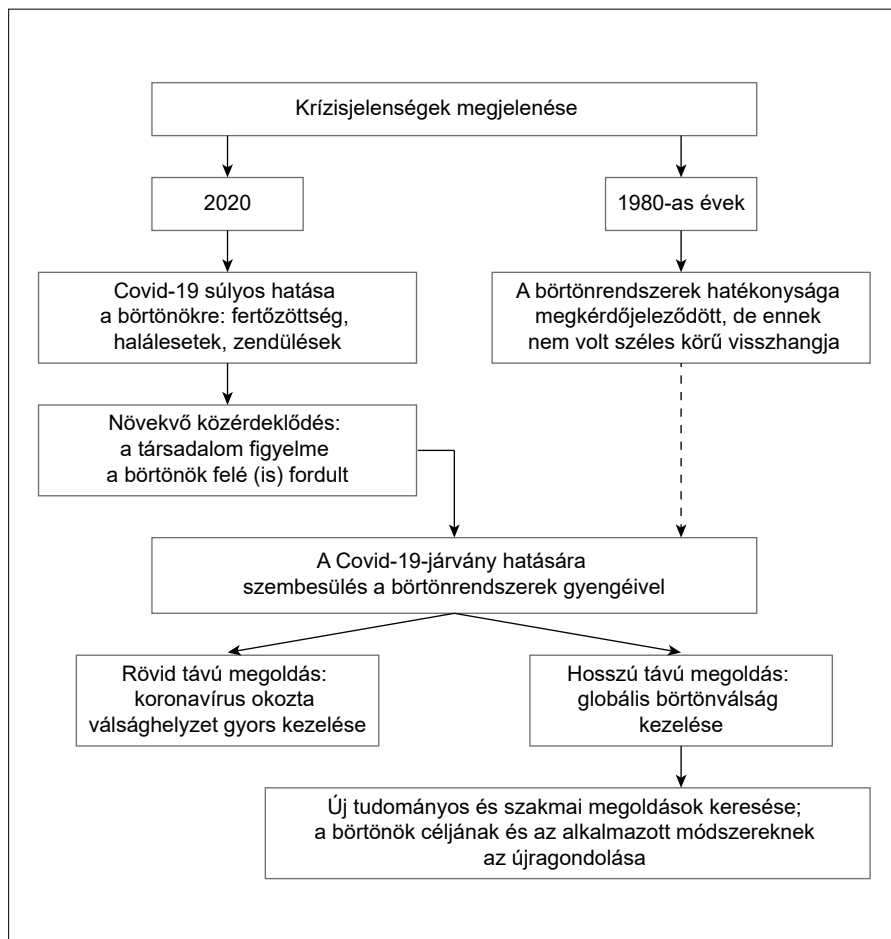
¹⁷ Kriti Sharma: *Coronavirus is a ticking time bomb for Australia's prisons*. *HRW*, 2020. április 16.

¹⁸ Thalia Anthony: *Prisons face coronavirus crisis*. *UTS*, 2020. március 18.

¹⁹ United Nations News: *COVID-19: UN teams step up efforts to protect rights in prisons, as revolts intensify worldwide* (2020. május 5.).

²⁰ BBC News: *Sri Lanka: Eight die in prison riot over Covid panic* (2020. november 30.).

A börtönvilág emberöltők óta meglévő és elmélyülő problémáinak, valamint a pandémia okozta krízishelyzet összekapcsolódásának folyamatát mutatja be az 1. ábra.

1. ábra. A krízisjelenségek összeadódása

Forrás: a szerző szerkesztése

A pandémiás helyzet egyetlen pozitívuma: olyan területre is figyel a társadalom, amely eddig nagyon perifériára szorult – a börtönökre. (Persze most sem humanitárius megfontolásból, hanem érintettség okán fordult a figyelem a börtönök felé.) Ugyanakkor a társadalmi figyelem inspiráló hatása optimális esetben a börtönök kondícióinak javítását, valamint a végrehajtási rendszerek szakmai megújítását eredményezheti.

A nemzetközi és a hazai megelőző és védelmi intézkedések

A megelőző és védelmi intézkedésekre vonatkozó nemzetközi javaslatok

(1) A bebörtönzöttek számának csökkentése (hangsúlyozni kell, hogy ez nem jelenthet általános amnesztiát, mert a társadalom védelme továbbra is fő cél marad):

- a befogadások csökkentésének legegyszerűbb módja a próbaidő és a feltételes szabadlábra helyezés szabályainak technikai megsértése miatt történő befogadás mellőzése;
- korábbi szabadítás:
 - az egészségügyi szempontból veszélyeztetett fogvatartotti csoportok, valamint az idős fogvatartottak esetében (a börtönökben a krónikus betegségben szenvedő elítéltek lényegesen kiszolgáltatottabbak a súlyos betegségeknek, így Covid-19-járványnak is);
 - a próbaidő és a feltételes szabadlábra helyezés szabályainak technikai megsértése miatt fogva tartottak számára;
 - a büntetési idejük végéhez közeledő fogvatartottak esetében;
 - az átmeneti intézetekben elhelyezett fogvatartottak számára;
 - mindazoknak a fogvatartottaknak, akik enyhe súlyú bűncselekmény elkövetése miatt vannak börtönben, illetve azok esetében, akiknél minimális a bűnismétlés esélye.

(2) Az igazságszolgáltatás folyamatában érintettek személyes kontaktussal járó munkakapcsolatának megszüntetése.

(3) A büntetőintézetek egészségügyi ellátásának hatékonyabbá tétele (az egészséget és az emberi méltóságot egyaránt védő módon).

(4) Ne tegyék a büntetőeljárás folyamatát az érintett családok számára a szükségesnél stresszesebbé.²¹

A Covid-19 első hulláma idején bevezetett magyarországi intézkedések

A hazai gyakorlat a Covid-19 első hulláma idején rendkívül sikeres volt. 2020 márciusától egészen szeptember utolsó harmadáig egyetlen büntetés-végrehajtási dolgozó és egyetlen fogvatartott sem kapta el a fertőzést.

²¹ Council of Europe: *Coronavirus. Health and safety in Europe's prison*; Peter Wagner – Emily Widra: Five ways the criminal justice system could slow the pandemic. *Prisonpolicy.org*, 2020. március 27.

A sikeres védekezés alapvetően a bevezetett intézkedéseknek volt köszönhető:

- a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP) 2020. március 7-én Operatív Törzset hozott létre, amelynek a feladatkörébe tartozik, hogy folyamatosan koordinálja a bv. szervek munkáját, értékelje-elemesse a bv. szervektől beérkezett adatszolgáltatásokat, iránymutatást adjon a vírus-fertőzés megelőzésére, lokalizálása esetén annak minimalizálására, a lehető legrövidebb időn belüli megszüntetésére;
- a szervezet működésében az irányítási feladatok kapcsán szükségessé vált az eljárásrendek, az új folyamatok, szabályozások esetében a jogosultsági szintek és hozzáférések felülvizsgálata, a szervezeti belső kommunikációs stratégia és eszközrendszer biztosítása abból a célból, hogy a személyi állomány felelős és hiteles forrásból kapjon meg minden olyan információt, amelyek a munkavégzéshez, illetve a megváltozott szabályozásokhoz kapcsolódnak;
- a BVOP tájékoztató kiadványokat és videófilmeket készített és juttatott el valamennyi büntetés-végrehajtási intézetbe, amelyekben a higiéniai szabályok betartására és a megelőző intézkedések fontosságára hívták fel a személyi állományt és a fogvatartottakat figyelmét;
- Kiskunhalason rekord gyorsasággal, mindössze két és fél hét alatt készült el egy 150 fő befogadására alkalmas mobil járványügyi kórház. A komplexumot a legmodernebb berendezésekkel és orvostechikai eszközökkel látták el;
- minden börtönben kijelölték az elkülönítő helyiségeket, az intézetekbe újonnan érkező fogvatartottakat minden esetben járványügyi vizsgálaton estek át. Rendszeresen tájékoztatták a személyi állományt és az elítélteket a prevenció higiéniai szabályok betartásáról. Biztosították a napi többszöri kézmosás és kézfertőtlenítés lehetőségét, emellett minden fogvatartottat mosható, fertőtleníthető textil szájmaszkkal is elláttak;
- minden fogvatartott számára elérhetővé tették a Skype-alapú, élő, online telefonálási lehetőséget, és megnövelték a hagyományos telefonos beszélgetések időtartamát a hozzátartozókkal való kapcsolattartás érdekében;
- azoknak a fogvatartottaknak, akik nem rendelkeztek telefonnal, a bv. szervezet saját költségére biztosította a havi háromszor ötperces telefonálást. A fogvatartottak hozzátartozói részére Skype-ról szóló felhasználási útmutatót is készítettek. Az összes magyarországi börtönben elindult a járványügyi call center, a *Börtönújság* pedig a járvánnyal kapcsolatos különszámot is megjelentetett;
- a fogvatartottak a büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadásuk során egészségügyi vizsgálaton estek át, a vizsgálatot követően – amennyiben nem jelentkeztek felsőlégúti tünetek – a korábban bevezetett szabá-

- lyoknak megfelelően közösségbe helyezésük kizárólag 14 nap elkülönítést követően történt meg;
- a személyi állomány felelősségteljes magatartása hozzájárult ahhoz, hogy nemcsak saját egészségük, hanem a fogvatartotti állomány egészségét is biztosító eljárásrendeket törvényesen és szakszerűen hajtották végre.²²

Sajnálatosan a járvány jelenlegi fázisában már nem sikerült a börtön falain kívül tartani a betegséget, de a fertőzések mérséklése, illetve a megbetegedettek gyógyítása érdekében valamennyi korábban bevezetett intézkedés jelenleg is érvényben van.

Összességében megállapítható, hogy hazánkban – a világjárvány okozta nehézségekkel történő megküzdés mellett is – „a bv. szervezet törvényi kötelezettségének megfelelően hajtotta végre feladatait, gondoskodott a fogvatartás rendjéről és biztonságáról”.²³

Javaslat a pandémia okozta krízishelyzet stratégiai szintű kezelésére

Az elmúlt hónapokban két olyan – rendészeti egyetemek által szervezett – nemzetközi konferencián vettem részt, ahol a rendvédelmi szervek világjárvány okozta nehézségei, illetve az azokból adódó biztonsági kockázatokkal történő megküzdés volt a téma. Előadásaimat elsősorban az eredményes hazai gyakorlat leglényegesebb elemeire, valamint a nemzetközi szervezetek ajánlásaira építettem fel. A következőkben ennek a két területnek, valamint a saját kriminálpedagógiai kutatásaim eredményeinek szintéziseként egy – reményeim szerint a nemzetközi térben is – használható koncepciót mutatok be.

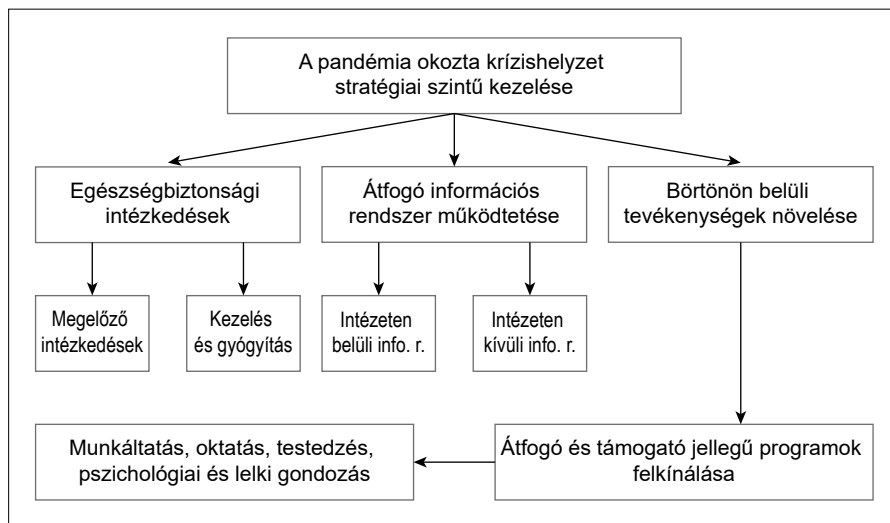
Álláspontom szerint a börtönrendszerek többségében a koronavírus által okozott krízishelyzet kezelését három meghatározó összetevő mentén lehet eredményesen megoldani: egészségbiztonsági intézkedések alkalmazása, átfogó információs rendszer működtetése, valamint a börtönön belüli aktivitás növelése (lásd 2. ábra).

Az egészségbiztonsági intézkedések területére vonatkozóan napjainkban már számtalan kierielt nemzetközi ajánlás érhető el. Mára a gazdaságilag fejlett országok börtönrendszerei rendelkeznek olyan szakembergárdával és tárgyi eszközökkel (maszk, fertőtlenítőszer, védőkesztyű), valamint működési protokollal, amelyek nélkülözhetetlenek az intézményrendszeren belüli eredményes megelőzéshez, kezeléshez és gyógyításhoz. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy – a tágan értelmezett

²² Tóth Tamás: A büntetés-végrehajtási szervezet védekezése a koronavírussal szemben. *Belügyi Szemle*, 68. (2020), 10. 127–145; BVOP: *Büntetés-végrehajtás 2020*. Budapest, BVOP, 2021.

²³ Tóth (2020): i. m. 137.

megelőző intézkedések részeként a nemzetközi ajánlásokban szereplő megoldásként – a fogvatartottak nagy tömegű korábbi szabadításával az Európai Unió országai nem éltek, képesek voltak a kialakult helyzetet az intézmények falai között kezelni.

2. ábra. A pandémia okozta krízishelyzet kezelése

Forrás: a szerző szerkesztése

A világ több pontján bekövetkezett börtönlázadások és kitörések okai között szinte mindig megtalálható a megfelelő információáramlás hiánya. Ez magában foglalta az intézeteken belüli és a külvilággal folytatott tájékoztatás elégtelenségét. A pandémia megjelenése és villámgyors terjedése teljes egészében felkészületlenül érte valamennyi ország vezetését, társadalmát, intézményrendszerét és közegészségügyi ellátórendszerét – és természetesen a börtönöket is.

A fogvatartottak körében – teljesen természetes módon – a megfelelő, korrekt és érthető információk hiányában növekszik az elszigeteltség, a bizonytalanság és kiszolgáltatottság érzése. A megfelelő kommunikációt nélkülöző és hirtelen meghozott, valamint eltúlzott intézkedések könnyen indokolatlan indulatokat generálhatnak, és szélsőséges cselekedeteket indíthatnak be. Nagyon fontos, hogy a fogvatartottak megértsék a megszorító intézkedések okait és fontosságát, mert akkor lényegesen könnyebben elfogadják azokat, és együttműködőbbek lesznek a végrehajtás során. A belső információs hálózat kiépítése és működtetése mellett rendkívül jelentős a külvilággal való kétirányú kapcsolattartás biztosítása és megkönnyítése. A hozzátartozókkal történő személyes találkozások ideiglenes megszüntetését lényegesen könnyebben elfogadják a fogvatartottak, ha több és/vagy hosszabb idejű telefonbeszélgetésre, esetleg audiovizuális eszközök használatára

nyílik lehetőségük, hiszen természetes igényük, hogy naprakészen ismerhessék az otthoniak helyzetét, hogy tájékozódhassanak az állapotukról.

A fenti intézkedések alapvetően átgondolt stratégiára épülnek, azonban a „pandémiás ostrom” nyomása alatt lévő intézetek világszerte kevesebbet foglalkoznak a bent maradt fogvatartottak mindennapjaival. A telefonálás és internet használatának elősegítése (esetleg ingyenessé tétele) sokat segít, de van, ami hiányzott: a bent lévőekkel történő fokozott – nemcsak egészségügyi – foglalkozás, és a foglalkoztatás.

Tisztában vagyok azzal, hogy a járványhelyzetben a börtönön belüli aktivitás növelése talán a legnehezebb, de biztosan a legtöbb körültekintést és szervezést igénylő feladat. Egyrészt az egészségbiztonsági előírások maximális betartására kell törekedni, másrészt pedig értelmes tevékenységformákat kell felkutatni, illetve megteremteni. A munkáltatás fenntartása több szempontból is lényeges feladat: gazdasági jelentősége mellett az elsajátított ismeretek, készségek és szokások fejlesztése a szabadulást követő eredményes reintegráció egyik alapfeltétele. Ahol lehetséges, ott célszerű a munkahelyeket kisebb egységekre tagolni: akár mindössze egy kihúzott széles szalag segítségével, hogy az ott dolgozók fizikai kontaktusát a lehető legminimálisabbra korlátozzák. A sportolás és a szabadlevegőn tartózkodás biztosítását minden körülmény között indokolt fenntartani, mivel az hozzájárul a szervezet ellenálló képességének növeléséhez. Természetesen kerülni kell a testi kontaktussal járó sportágak alkalmazását. A börtönkönyvtár szolgáltatásainak igénybevétele is hozzájárul a szabadidő tartalmas eltöltéséhez. A kölcsönzés megoldható személyes jelenléttel, de biztonságosabb, ha a fogvatartottak egy könyvtári lista alapján „megrendelhetik” az olvasásra kiválasztott könyveket, amelyeket aztán eljuttatnak a zárkájukba. A járványhelyzetben – kisebb csoportos keretek között – az oktatás folytatása is indokolt. A legjobb megoldás a távoktatás – amelynek néhány országban már évtizedes múltja van –, amikor a tanár és a diák fizikailag nem találkoznak, azonban a jelen idejű online kapcsolat lehetővé teszi az interaktív tanulást.

A járvány miatt elrendelt fokozott zárás (eltávozás és látogatófogadás felfüggesztése, a jövő bizonytalansága) következményeként kialakuló feszültség csökkentésére a legjobb megoldás az egyéni pszichológiai segítség és lelki gondozás lehetőségének növelése.

Összegzés

Bízom benne, hogy a tanulmányban sikerült bebizonyítani: a börtönök működésének szakmai megújítása – és ezzel együtt a jelenkor egyik meghatározó biztonsági kihívására történő válasz megtalálása – kizárólag a nemzetközi büntetési rendszerek krízishelyzete kialakulásának és jelenlegi állapotának tanulmányo-

zását követően, tudományos alapokra helyezve végezhető el. Abszurd módon a világméretű Covid-19-járvány elősegítette és felgyorsította a problémákkal való szembenézést; a pszichológiai „börtönfalak” átjárhatóbbá váltak. A világjárvány közvetlen hatása természetesen lesújtó; a börtönökön belüli magas fertőzöttség, a személyzet tagjainak és a fogvatartottaknak a nagyszámú elhalálózása, az emberi életeket is követelő börtönlázadások tragikusak. Sajnálatos, hogy ennyire súlyos eseményeknek és ezektől elválaszthatatlanul az állapotok további romlásának kellett megtörténniük ahhoz, hogy a börtönök létezése, az ottani körülmények elérjék a társadalmak ingerküszöbét. Ugyanakkor a társadalmi érdeklődés növekedése bizakodásra ad okot: a közvélemény tudomást szerzett a börtönök aktuális helyzetéről és állapotáról, és ebből következően sok kérdést vetettek fel. Reményeim szerint ez az attitűdváltás arra ösztönzi a börtönvilág szűkebb és tágabb értelemben vett büntető igazságszolgáltatási rendszereit, hogy a kialakult helyzettel kritikusan nézzenek szembe; az akut problémákra gyors megoldást találjanak, ugyanakkor az évtizedek alatt fokozatosan elmélyülő krízishelyzet megoldására tudományos-szakmai alapokon keressék a válaszokat. Napjainkban számos intézet bizonyította már, hogy „képesek megőrizni az eredményes reintegrációt középpontba állító alapeszméiket. [...] Bebizonyították, hogy zártintézeti keretek között is megteremthető a közös feladatvállaláson és felelősségen alapuló eredményes együttműködés a fogvatartottak és a személyi állomány között”.²⁴ Véleményem szerint az ilyen összefogás nélkülözhetetlen a rövid és a hosszú távú problémamegoldás sikerességéhez.

A pandémia hazai kezelésének módja optimizmusra ad okot; példaértékű volt az a gyors, szakszerű és határozott fellépés, aminek hatására fél éven keresztül a börtönök kapuin kívül tudták tartani a fertőzést. A magyar büntetés-végrehajtási szervezet esetében maximálisan igaz az a bölcsesség, hogy „aki időt nyer, az életet nyer”. A 2. hullám megérkezéséig sikerült olyan – a nemzetközi ajánlásokat figyelembe vevő, valamint a sikeres hazai gyakorlat elemeire építő – protokollt kialakítani, amelynek következetes alkalmazásával jó esély van a járvány féken tartására.

A legátgondoltabb stratégia kidolgozása, valamint a tervek tudatos és szakszerű végrehajtása esetén is el kell fogadnunk, hogy: a szögesdrót senkit sem véd meg a Covid-19-től, ugyanakkor a szögesdrót arra sem képes, hogy a Covid-19-et a börtön falain belül tartsa!

²⁴ Ruzsonyi Péter: Kriminálpedagógiai megalapozottságú mintabörtönök az Újvilágban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság, 2019. 239.

Irodalomjegyzék

- Aday, Ronald H.: *Aging prisoners. Crisis in American corrections*. Santa Barbara, Praeger, 2003.
- Alvarez, Robert P.: *A simple solution for the coronavirus crisis in prisons*. Washington, DC, Institute for Policy Studies, 2020.
- Anthony, Thalia: Prisons face coronavirus crisis. *UTS*, 2020. március 18. Online: www.uts.edu.au/news/business-law/prisons-face-coronavirus-crisis
- BBC News: *Sri Lanka: Eight die in prison riot over Covid panic* (2020. november 30.). Online: <https://bbc.in/3tDmecM>
- Blomberg, Thomas G. – Karol Lucken: *American penology. A history of control*. New York, de Gruyter, 2000.
- BVOP (2021): *Büntetés-végrehajtás, 2020*. Budapest, BVOP, 2021.
- Cavadino, Michael – James Dignan – George Mair: *The penal system. An introduction*. London, SAGE, 2013.
- Center on Sentencing and Corrections: *The continuing fiscal crisis in corrections setting a new course*. New York, Vera Institute of Justice, 2010. Online: <https://static.prisonpolicy.org/scans/vera/The-continuing-fiscal-crisis-in-corrections-10-2010-updated.pdf>
- Colville, Rupert: Press briefing note on Americans. Prison conditions. *OHCHR*, 2020. május 5. Online: www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25864&LangID=E
- Council of Europe: *Coronavirus: Health and safety in Europe's prisons*. Online: www.coe.int/en/web/portal/covid-19-prisons
- Council of State Governments Justice Center: *Launch of national initiative offers counties research-based support to address growing mental health crisis in jails* (2015. május 28.). Online: <http://csgjusticecenter.org/mental-health/posts/launch-of-national-initiative-offers-counties-research-based-support-to-address-growing-mental-health-crisis-in-jails>
- Elsner, Alan: *Gates of injustice: the crisis in America's prisons*. Upper Saddle River, Prentice Hall, 2006.
- Hagan, John: The imprisoned society: Time turns a classic on its head. *Sociological Forum*, 10. (1995), 3. 520–524. Online: <https://doi.org/10.1007/BF02095835>
- Haney, Craig: *Reforming punishment. Psychological limits to the pains of imprisonment*. Washington, DC, APA, 2006. Online: <https://doi.org/10.1037/11382-000>
- Hill, Cece: Gangs. *Corrections Compendium*, 29. (2004), 8–23.
- Hill, Cece: Gangs/Security threat groups. *Corrections Compendium*, 34. (2009), 1. 23–37.
- Hunt, Geoffrey – Stephanie Riegel – Tomas Morales – Dan Waldorf: Changes in prison culture. Prison gangs and the case of the „Pepsi Generation”. *Social Problems*, 40. (1993), 3. 398–409. Online: <https://doi.org/10.1525/sp.1993.40.3.03x0085g>
- James, Doris J. – Lauren E. Glaze: *Mental health problems of prison and jail inmates*. Washington, DC, US Department of Justice Bureau of Justice Statistics, 2006.
- Jozino, Josmar – Paulo Eduardo Dias – Maria Teresa Cruz: Prisões de SP promovem maior onda de rebeliões desde 2006. *Ponte.org*, 2020. március 16. Online: <https://ponte.org/priso-es-de-sp-promovem-maior-onda-de-rebelioes-desde-2006>
- Kelly, Bruno – Gram Slattery: Prisoners take guards hostage in Brazil's coronavirus-hit Manaus. *Reuters.com*, 2020. május 4. Online: www.reuters.com/article/us-brazil-prison-rebellion/prisoners-take-guards-hostage-in-brazils-coronavirus-hit-manaus-idUSKBN22E0KB
- Knox, George W.: *The problem of gangs and security threat groups (STG's) in American prisons today. Recent research findings from the 2004 prison gang survey*. Peotone, IL, National Gang Crime Research Center, 2005.

- Kolk, Bessel van der: The role of the group in the origin and resolution of the trauma response. In Bessel van der Kolk (szerk.): *Psychological trauma*. Washington, DC, American Psychiatric Publishing, 1987. 153–172.
- Kupers, Terry A.: *Prison madness. The mental health crisis behind bars and what we must do about it*. San Francisco, Jossey-Bass, 1999.
- McDonald, Kevin: Marginal youth, personal identity, and the contemporary gang. Reconstructing the social world? In Louis Kontos – David Brotherton – Luis Barrios (szerk.): *Gangs and society. Alternative perspectives*. New York, Columbia University Press. 2003. 62–74. Online: <https://doi.org/10.7312/kont12140-004>
- Ruzsonyi Péter: Az ítélet: halálíg tartó élet. In Barabás A. Tünde – Belovics Ervin (szerk.): *Sapiens in sapientia: Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2016. 247–284.
- Ruzsonyi Péter: Kriminálpedagógiai megalapozottságú mintabörtönök az Újvilágban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság, 2019. 225–240.
- Scott-Hayward, Christine: *The fiscal crisis in corrections. Rethinking policies and practices*. New York, Vera Institute of Justice, 2010.
- Sharma, Kriti: Coronavirus is a ticking time bomb for Australia’s prisons. *HRW.org*, 2020. április 16. Online: www.hrw.org/news/2020/04/16/coronavirus-ticking-time-bomb-australias-prisons
- Skarbek, David: Prison gangs, norms, and organizations. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 82. (2012), 1. 96–109. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2012.01.002>
- Tóth Tamás: A büntetés-végrehajtási szervezet védekezése a koronavírussal szemben. *Belügyi Szemle*, 68. (2020), 10. 127–145. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.10.6>
- United Nations News: *COVID-19: UN teams step up efforts to protect rights in prisons, as revolts intensify worldwide* (2020. május 5.). Online: <https://news.un.org/en/story/2020/05/1063292>
- United Nations Office on Drugs and Crime: *Addressing the global prison crisis. Strategy 2015–2017* (2018). Online: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Strategy_on_Addressing_the_Global_Prison_Crisis.pdf
- Valdez, Avelardo: Mexican American youth and adult prison gangs in a changing heroin market. *Journal of Drug Issues*, 35. (2005), 4. 843–868. Online: <https://doi.org/10.1177/002204260503500409>
- Wagner, Peter – Emily Widra: Five ways the criminal justice system could slow the pandemic. *Prison-policy.org*, 2020. március 27. Online: www.prisonpolicy.org/blog/2020/03/27/slowpandemic
- Western, Bruce: The impact of incarceration on wage mobility and inequality. *American Sociological Review*, 67. (2002), 4. 477–498. Online: <https://doi.org/10.2307/3088944>
- World Health Organization Regional Office for Europe: *Prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention*. Online: www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/focus-areas/prevention-and-control-of-covid-19-in-prisons-and-other-places-of-detention